

ENGELLİ BİREY VE AİLESİNİN SİNEMADA TEMSİLİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET
TEMELİNDE ANALİZİ¹

ANALYSIS OF THE REPRESENTATION OF DISABLED INDIVIDUALS AND THEIR FAMILIES IN
CINEMA ON THE BASIS OF SOCIAL GENDER

Kübra KÜÇÜKŞEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, kubrakucuksen@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9248-9541

ÖZET

Anne baba olarak engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin başta iş hayatı olmak üzere gündelik yaşamın her alanında, rol paylaşımlarını, yaşam kalitesini, sosyal yaşamlarını, evlilik ve aile ile ilgili tüm süreçleri değişim ve dönüşüme uğratmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplumda kabul gören anlayış “kadının asli görevinin annelik olduğu” yaratılış olarak bakım ve hizmet vermenin doğasına uygun olduğudur. Engelli bireylerle ilgili yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip ailelerde, sorumluluk bakım ve hizmetlerin anneler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Bu çalışmada, engelli ailelerinde anne baba rol ve tutumlarının sinemada temsiliyetinin ana karakterleri engelli iki film üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında araştırılması amaçlanmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen “Tamam mıyız?” ve “Benim Dünyam” adlı filmler sosyolojik çözümleme ve eleştirel söylem analizi ile tahlil edilmiştir. Bu çalışmada ana karakterin “çoklu engelli” olması ve sosyo ekonomik statü farklılığı ölçüt olarak belirlenmiştir. Tamam mıyız? filminin ana karakteri (İhsan)kolları ve bacakları olmayan bir engelli iken, Benim Dünyam filminin ana karakteri (Ela) görme, işitme ve konuşma engellidir.

Çalışmanın bulgularına göre geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri normlarına uygun olarak her iki filmde engelli karakterlerin anneleri duygusal, merhametli, engelli çocuğu için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve bakımını tek başına üstlenen anne rolünde temsil edilirken, baba karakteri daha katı, daha az duygusal hatta engelli çocuğunu “kabullenememe” aşamasını geçememiş bireyler olarak temsil edilmektedir.

Çalışmada incelenen örneklemden hareketle Türk sinemasının engelli bakımında sorumluluk ve görev paylaşımının kadınların dezavantajına olan durumların toplumda olduğu gibi yansıtıldığı, bu konuda topluma olumlu mesaj verecek içerik üretmediği görülmektedir. Sinemanın engelli bireyin sorumluluğu ve bakımı ile ilgili olarak anne kadar babanın da sorumluluk üstleneceği, yerleşmiş kalıp yargıları dönüştürmeye yönelik olumlu rol modellerini izleyiciye sunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, sinema, engelli ailesi, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

As parents, having a disabled child changes and transforms all processes regarding the family, together with their role shares, quality of life, social life, and marriage in all areas of everyday life, especially in the work life of parents. In the context of gender roles, the understanding accepted in society is that “Woman’s primary duty is motherhood”, and woman is in line with the nature of care and service in creation. Studies conducted on individuals with disabilities show that care and services are focused on mothers in families who have children with disabilities.

In the present study, the purpose was to investigate the main characters of the representation of parents and attitudes of families who have individuals with disabilities in the context of gender roles through two films that had individuals with disabilities as the main characters. The films called “Are we all right?” (“*Tamam mıyız?*”) and “My World” (“*Benim Dünyam*”), which were selected with the Criterion Sampling Method from purposeful sampling methods, were analyzed with sociological analysis and critical discourse analysis methods. In this study, the main character’s being “multi-disabled” and socio economic status differences were determined as the criteria. The main character of

¹ Bu çalışma “V. International European Conference On Social Sciences” da online olarak sunulmuştur.

the film (Ihsan) is a handicapped person with no arms and legs in the film “Are we all right?”, and the main character of the film “My World” (Ela) is visually, hearing and speech impaired.

According to the findings of the present study, mothers of disabled characters are represented in both films in line with traditional gender role norms as emotional and compassionate mothers who do not refrain from any sacrifice for their disabled children, and who take care of them alone, while the father character is represented as cold-hearted individuals with less emotions and even who have not been able to “accept” their disabled child.

Based on the sampling examined in the present study, it was observed that the disadvantaged conditions and responsibility and duty sharing of women in the care of the disabled was reflected in Turkish cinema as in society, and Turkish cinema cannot produce content that will convey a positive message to the community on this issue. Cinema should present positive role models to viewers regarding the responsibility and care of the disabled individuals, which the father will also take responsibility as well as the mother, and to convert the long-settled judgments.

Key Words: Disability, cinema, disabled family, gender.

1.GİRİŞ

Engellilik tam bir tanımını yapmak mümkün görünmemekle beraber “insanların gündelik yaşam pratiklerini kısıtlayan sınırlandırıcı ve diğer bireylerden farklı görülmesine neden olan fiziksel ya da zihinsel olarak belirli oranlarda yetersizlik durumu” olarak ifade edilebilir. Toplumun engelli ve engelli ailesine karşı tutum ve davranışları, hem engelliliğin tanımı hem de engelli bireylerin gündelik yaşam aktivitelerine katılım ve kendilerini ifade edebilmeleri açısından belirleyici bir öneme sahiptir. Tarihsel süreçte engelliliğe bakış her toplumda ve her dönemde farklı aşamalardan geçmiş, zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Ortaçağda bazı toplumlarda işledikleri günahlar yüzünden onlara verilen ceza olduğu düşünülüp engelli insanlar toplulardan dışlanarak en ağır işkencelere maruz bırakılırken kimi toplumlarda “acıma” ve merhamet duygusuyla yaklaşılarak hayatlarını idame ettirebilmeleri için yardım ve destekte bulunulmuştur.

Ülkemizde engellilere ilişkin tarihsel süreçte Osmanlı öncesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı döneminde dışlama olmadığı, toplumda acıma ve merhametle muamele edildiği bilinmektedir (A. Fenge, Subaşıoğlu, 2019:1202).

Türkiye’de engelli politikaları son yıllarda uluslararası alanda yapılan çalışmalara paralel olarak değişim ve gelişim göstermektedir. Tüm dünyada on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren hakim olan sosyal model Türkiye’de de anlayış değişikliğine neden olmuş, “toplumca kabul görmeyen “özürlü”, “sakat” ve “çürük” gibi ibareler “engelli” ifadesi ile değiştirilmiştir. Ayrıca yapılan yeni düzenleme ile *engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele ilkesinin kapsamının genişletilerek, herkes için fırsat eşitliği yaratılması, topluma tam ve etkin katılım için erişilebilirliğin sağlanması ve engelliliğin her tür istismarının önlenmesi için önleyici ve cezalandırıcı hükümler getirilmesi* (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013) amaçlanmıştır. Bu bağlamda engelli bireylerin sağlık sosyal ve kültürel her alanda ayrımcılığa uğramadan yer alabilmeleri ve ailelerine destek olabilmek adına sosyal politikalar üretme çalışmaları devam etmektedir.

Araştırma kapsamında engellilikle ilgili literatür kuramsal açıdan incelendiğinde geçmişten günümüze geleneksel, tıbbi ve sosyal olmak üzere üç temel yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Moral model olarak da adlandırılan geleneksel yaklaşım engelliliği bireysel bir sorun olarak ele alarak, kendisi veya ailesinin işlediği bir suç veya günah nedeniyle verilen ilahi bir ceza (Erkan, 2004: 32) olarak nitelendirirken tıbbi model engelliliği tedavi edilmesi gereken bir hastalık ve anormal bir durum olarak ele almıştır (Giddens, 2008: 325). Sosyal model ise engelliliğin toplumsal olarak yapılandırıldığı ve insanlara dayatıldığı (Erkan, 2002: 34) tüm toplumun sorumluluğunda olan bir durum olarak niteler. Sosyal model bireyleri engelli kılanın toplumun kendisi olduğu, fikrinden hareket ederek engelli bireyleri ‘topluma uyum sağlama gerekenler’ şeklinde kabul etmek yerine, toplumun onları kapsayıcı şekilde örgütlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Nazlı, 2012: 23). Çünkü sorun “engelli” değil

toplumun kısıtlayıcı, damgalayıcı, ayrımcı ve dolayısıyla engelleyici tutumlarıdır (Arıkan, 2002). Engelli bireyin yapamadıklarına (yürüyememe, konuşamama, vb..) odaklanan medikal yaklaşımın tersine toplumun kısıtlamalarına dikkat çeken sosyal yaklaşım toplumdaki engelleri görünür kılmaya ve kaldırmaya odaklanır. Bu konuda toplumsal değişim ve dönüşümlerin de etkisiyle, bireysel tıbbi model açısından engelliye yaklaşımın temelinde yatan sayılıtları toplumsal modele uyarlayan Oliver (1990), bakış açısını engelli bireyden topluma çevirmiştir.

Medikal Modelin Yaklaşımı	Sosyal Modelin Yaklaşımı
Bir şeyleri kavrarken ve yerlerini değiştirirken yaşadığınız sıkıntılar nelerdir?	Kavanoz, şişe gibi günlük hayatta kullandığımız eşyaların tasarımlarındaki hangi sorunlar onları tutmanızı, kavramanızı veya çevirmenizi zorlaştırmaktadır?
İnsanları anlamada zorlanmanızın nedeni işitme bozukluğunuz mu?	İnsanları anlamada yaşadığımız güçlük onların sizinle iletişim kurmakta zorlanmasından mı kaynaklanıyor?
Günlük hayatınızı kısıtlayan bir yara iziniz ya da biçim bozukluğunuz var mı?	Diğer insanların yara izinize ya da vücudunuzdaki biçim bozukluğuna verdiği tepkiler günlük hayatınızı kısıtlıyor mu?
Uzun süreli bir sağlık sorunu ya da bir engel yüzünden mi özel bir okulda okudunuz?	Eğitim kurumlarının izlediği genel siyaset sizinle aynı sağlık sorunu ya da engele sahip insanları aynı yere göndermek olduğu için mi özel bir okulda okudunuz?
Sağlık sorununuz/engeliniz otobüsle yolculuk yapmanızı engelliyor mu?	İstediğiniz yerlere istediğiniz sıklıkta yolculuk yapmanızı engelleyen ekonomik ya da ulaşım ile ilgili sorunlarınız var mı?
Şu anki eviniz sağlık sorununuza /engeline göre mi düzenlendi? yaşamınızı etkiliyor mu?	Evinizin tasarımı onu yeniden kendi ihtiyaçlarınıza göre şekillendirmenizi gerektirdi mi?

Kaynak: (Oliver, 1990)

Ailede engelli bir çocuğun var olması ailenin yaşam tarzını, yapısını ve işlevlerini, ailedeki rol dağılımını, anne baba davranış ve tutumlarını etkilemektedir. Engelli çocuğun bakımı zor ve meşakkatli bir durumdur. Bu nedenle engelli bireye sahip ailelerin bir çoğunun psikolojik sosyal veya ekonomik açıdan zorluklar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Bu sorun alanlarına ilaveten toplumun dışlayıcı tutumu aile için yaşamı daha da güçleştirmekte, çoğunlukla bakım hizmetlerini üstlenen annelerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip annelerin, babalara göre sürekli kaygı düzeylerinin, depresyon puanlarının yüksek olduğunu, daha az sosyal destek algıladıklarını göstermektedir (Kaymaz, 2015; Akkaş, G., ve Coşkun, 2009; Yıldırım-Doğru ve Arslan, 2008). Engelli birey ve ailelerinin yaşadıkları sorunlar akademik çalışmalarda olduğu kadar kitle iletişim araçları, sanat ve edebiyat gibi alanlarda da konu edilmekte tartışılmaktadır. Bu alanlardan biri de sinemadır.

Sinema toplumun değer, ahlak ve kültürel kodlarını yansıtması ve bu alanlarda topluma mesaj vermesi, içerik üretmesi bakımından önemli bir kitle iletişim aracıdır. Yazılı metin yaklaşık olarak nüfusun sadece yüzde 20'sine hitap ederken sinema, nüfusun tamamına ulaşma ve etkileme gücüne sahiptir. Dolayısıyla toplumda tutum ve davranışlarının oluşmasında, devam ettirilmesinde ve değiştirilmesinde önemli bir araçtır (Çetin, 2017: 67). Sinemanın bu işlevini gerçekleştirebilmesi için içinde yaşanan toplumsal ve kültürel yapıyı derinlemesine tanıması, zihniyeti en ince ayrıntısına kadar kavraması gerekmektedir (Adanır, 2002:200). Sinema toplumda oluşan kalıp yargılardan etkilenmekle beraber, toplumdaki değer yargılarını değiştirme dönüştürme ve yeniden üretme işlevini sürdüren önemli bir fonksiyona sahiptir. Çünkü "filmsel anlatı içinde yer alan kültürel temalar, sorunlar ve bunların çözümü, toplumsal değerleri meşrulaştırmak üzere üretilen kültürel temsiller sinema seyircisine gerçek yaşamında da yol gösterici olabilecek tutum ve davranış kalıpları empoze etmektedir" (Özden, 2004:160).

Var olduğu günden bu yana Türk sinemasında her dönem engellilik olgusu işlenmiş bazen ana karakter bazen yan karakter olarak temsil edilmiştir. Başlangıçta eğlence kültürü üreten sinema toplumsal, ekonomik ve siyasi olayları ve sorunları ele alma biçimleriyle toplumsal gerçekliğin nasıl anlamlandırılabilceğine ilişkin kanının oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır (Ryan, Kellner, 2010: 35-38).

Sinemada kadının temsili dönemselsel farklılıklar arz etmekle birlikte genelde toplumda yerleşik toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil ideolojiyle uyumludur (Öztürk, 2000: 69). Kadının aile ve toplumsal yaşamdaki konumu feminist kuramcıların ortaya attığı toplumsal cinsiyet kavramı ve ataerkillik üzerinden tartışılmaktadır. Biyolojik olarak kadın ve erkek farklılığı cinsiyet kavramı ile ifade edilirken, toplumsal cinsiyet kimliğinin kadın ve erkekler olarak sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik, ideolojik bağlamda yapılandırıldığına işaret etmektedir (İlbuğa 2018: 295). Ataerkil kültürde, rekabet, akılcılık, verimlilik, bireycilik, acımasızlık gibi özellikler erkeğe atfedilirken, duygusallık, sevecenlik, fedakârlık, sabır, ihtiyatlılık, işbirliği, toplumculuk, uysallık gibi özellikler kadınlara atfedilmekte bu durum kadının bu yönde bir benlik ve kişilik yapısı geliştirmesine neden olmaktadır (Koçtak 2001:94). Türk sinemasında kadınlar sıklıkla iyi eş, fedakâr anne olarak temsil edilmiştir. Engelli karakterlerin temsil edildiği filmlerde de bu durum değişmemekte, engelli bireylerin anne baba tutum ve davranışları toplumsal cinsiyet temelinde sinemaya yansıtılmaktadır. Abisel'e göre (2005:136) böylelikle ataerkil kuralların geçerli olduğu dünyanın olağanlığı ve doğallığı kanıtlanmaya çalışılarak bu durum meşrulaştırılmaktadır.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada engelli birey ve ailelerinin sinemaya yansımalarının ana karakterleri engelli iki film (Tamam mıyız?, Benim Dünyam) üzerinden toplumsal cinsiyet temelinde araştırılması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki sorular araştırmanın temel problemlerini oluşturmaktadır.

1. Engelli bireylerin aile - özel yaşam ve toplumda karşılaştıkları sorunlar ile anne-baba tutumları sinemada nasıl yansıtılmıştır?
2. Engelli bireyi olan ailelerin sosyo-ekonomik statüsünün engelli bireylerin gelişimi açısından oluşturduğu avantaj ve dezavantajlar sinemaya nasıl yansımıştır?

2.METODOLOJİ

Örneklem: Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile aynı yıl gösterime giren “Tamam mıyız ve Benim Dünyam” filmleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu örnekleme yöntemi, önceden belirlenmiş bir takım ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir (Yıldırım, Şimşek 2016: 122). Bu çalışmada ana karakterin “çoklu engelli” olması ölçüt olarak belirlenmiştir. Tamam mıyız? filminin ana karakteri (İhsan)kolları ve bacakları olmayan bir engelli iken, Benim Dünyam filminin ana karakteri (Ela) görme, işitme ve konuşma engellidir.

Çözümleme Yöntemi: Bu çalışmada ele alınan filmlerde engelli karakterlerin aile ve gündelik yaşam pratiklerinde karşılaştıkları zorluklar, anne- babanın engelli çocuğa karşı tutumları ve engelli ailelerinin sosyo ekonomik farklılıklarının engelli bireyin yaşantısına etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırılan temalar sosyolojik çözümleme ile eleştirel söylem analizinden yararlanılarak yorumlanmıştır.

Sosyolojik Çözümleme: Sosyolojik çözümleme filmleri bir toplumun değer yargılarını, normlarını, ideallerini ve dünya görüşünü yansıtan birer kültür ürünü olarak ele almaktadır. Sosyolojik çözümleme yöntemi; sinemada, toplumun sosyal dinamiklerini, kültürünü, ahlaki normlarını ve işleyişini anlamlandırmakta ve söz konusu alanlara dair sosyolojik çıkarımlar yapmakta kullanılmaktadır (Özden, 2004: 160-161). Örneklem olarak seçilen filmler Berger'in (2018) sosyolojik çözümleme yöntemi içerisinde yer alan cinsiyet ve sosyo ekonomik sınıf öğelerine göre çözümlenerek toplumsal cinsiyet rolleri açısından analiz edilmiştir.

Eleştirel söylem analizi: Güç, hâkimiyet, hegomanya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkararak ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir (Çelik, Ekşi: 2013:113). “*Nitel içerik analizi*” (Pickering, 2004: 889) olarak da adlandırılan eleştirel söylem analizi, metinde açıkça belirtilen anlamın içinde gizli olan veya ilk anda ima edilen anlamların dışında çağrıştırdıkları anlamların, (Gönç-Şavran, 2012:96), hatta bazen hiç söylenmeyen anlamların “Kim nasıl konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor” ortaya çıkarılmasıdır (Sözen, 2014:83). Çünkü metinde neyin söylenmediğini araştırmak bazen neyin söylendiğini veya nasıl söylendiğini ifade etmekten daha açıklayıcı olabilmektedir. (Van Dijk, 2002: 113).

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. “Tamam mıyız?” Filminin Analizi

Resim 3.1. Filmin künyesi ve afişi (Kaynak: beyazperde.com)

“Tamam mıyız?” filmi 2013 yılında çekilmiş olup aynı yıl 29 Kasım tarihinde vizyona girmiştir. Senaristliğini ve yönetmenliğini Çagan Irmak’ın yaptığı, başrollerini Aras Bulut İynemli ve Deniz Celiloğlu’nun paylaştığı sinema filmidir. Filmin süresi 1 saat 32 dakikadır.

Filmin başrollerinden biri Aras Bulut İynemli’nin canlandığı İhsan karakteridir. İhsan; kolları ve bacakları olmayan bedensel engelli, varoş bir mahallede yaşayan yoksul bir ailenin ferdidir. İhsan, neşeli ve hoş sohbet bir insan olmasına karşın bakımını annesi karşıladığı için kendisini annesine muhtaç hissetmekte ve babası tarafından engelli olduğu için kabul görmemektedir. Annesine daha fazla yük olmamak için ölmek istemektedir. Temmuz, (Deniz Celiloğlu) heykeltıraş ve çizerdir. Çok varlıklı bir ailenin oğlu olmasına karşın farklı cinsel yöneliminden dolayı babası tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine evi terk etmiş, küçük bir dairede köpeğiyle birlikte yaşam sürmektedir. Temmuz sevgilisi tarafından terk edilir ve geçirdiği bu kötü süreçte İhsan Temmuz’un rüyalarına girerek ondan kendisini bulmasını ister. Bir gün karşılaşırlar. Temmuz rüyalarının etkisiyle İhsana yardım etmek için yaklaşırken İhsan Temmuz’dan kendisini öldürmesini ister. Daha önce yolları hiç kesişmemiş olan bu iki bireyin hayatı birbirlerini bulmalarıyla daha farklı bir hal alır.

İhsan’ın tüm bakım ve ihtiyaçları annesi tarafından karşılanmaktadır. Babasının İhsan’ın bakımı ile ilgili hiçbir katkısı sahnede görülmez. Ayrıca eve ekonomik bir katkısı olmayan, eşine şiddet uygulayan, para ve menfaat düşkünü bir insandır. Anne karakteri eşinden sürekli kötü muamele, şiddet görmesine rağmen çaresiz bir şekilde katlanmaya devam etmektedir. İhsan içinde bulunduğu hayat ve yaşam standartları nedeniyle daha az sosyal, gelecekte umudunu kesmiş, kendisini annesine yük olarak gördüğü için de ölmek isteyen bir karakterdir.

Tamam mıyız? filminde İhsan’ın annesi kendisi için değil adeta İhsan için, onu mutlu etmek için yaşayan, son derece şefkatli, sevecen, müşfik, çocuğu için her türlü fedakârlığa katlanan ve oğluna yaşam sevinci sağlamaya çalışan bir karakter iken baba karakteri suçlayıcı, kızgın ve utanma aşamasında temsil edilmiştir. İhsan’ın bakımı ve gelişimi ile tamamen yalnız ilgilenmesine rağmen İhsan’la ilgili alınacak en küçük kararda bile İsmail’e sorma, onayını alma ihtiyacı hissetmektedir.

İsmail’in İhsan’la ilgili olumsuz tutumu sahneye şu şekilde yansımıştır.

Temmuz ve İhsan birlikte zaman geçirmekte, Temmuz, İhsan'a kitap okumaktadır. Tam bu esnada yanlarına İhsan'ın babası İsmail gelir. Temmuz bir nevi topluma hizmet çalışması olan bu kitap okuma işini niye yaptığını açıklarken “İhsan gibi arkadaşlarımızın daha iyi hissetmesi için” deyince babanın cevabı: “Canım, İhsan ne hissedecek ki? Oturuyor öyle!” olur. Sadece bedensel engelli olan İhsan babasının gözünde duyguları hisleri olmayan işe yaramayan bir kişi olarak yansıtılmaktadır.

Bir başka sahnede de babası, İhsan'ı göremeyince -Nerede o oğlun olacak yarım porsiyon? diye sorar. Annesinin “Temmuz derneğe götürdü” cevabını vermesi üzerine de “iyi hiç gelmesin, kalsın orda” diyerek evde görmek istemediğini açık bir şekilde ifade etmekte, engelli çocuğunun bedensel eksikliğini aşağılamakta ve damgalamaktadır.

Babasının kendisiyle ilgili olumsuz duygularının İhsan da farkındadır. İhsan'ın kendisini öldürme isteğine karşılık bu durumu anlamlandıramayan Temmuz, İhsan'dan kendisini ikna etmesini ister. İhsan bunun üzerine şu cümleleri söyler: “Böyle doğdum diye babamın benden nefret ettiğini anlatmamı ister misin ağabey, anneme yüküm ben be ağabey”. Bir diğer sahnede İhsan'ın Temmuz'un evinde sürekli kalması gündeme gelince bu teklife sıcak bakmayan İhsan “dünyanın en ağır yüküyüm ben, bir gün bıktıp gitmemi isteyeceksin, o zaman ben ne olacağım” diyerek ailede başlayan “kendisini yük olarak görme” algısı, Temmuz'un şahsında başkalarına, topluma da yansıtılmıştır.

Toplumda engellilerin yaşadığı sıkıntıların başında kendilerine acınması, ayrımcılık ve dışlanması. Bu durum “Tamam mıyız” filminde bir sahnede şöyle yansımaktadır:

İhsan Temmuz'un neden orada olduğunu anlamak ister ve cevap vermesini beklemeden yine kendisi cevaplar:“Sana acıdım demek için buradaysan çek git, çekemem ben bu muhabbeti!” Bu cevap İhsan'ın kendisine acıyan ve bunu dile getiren ya da dile getirmese de bunu belli eden insanlarla çok sık karşılaştığı ve bu durumdan hoşlanmadığı ve muzdarip olduğunu göstermektedir. Bu durum filmin ilerleyen süreçlerinde de yansıtılmıştır. Bir gün Temmuz ve Beste sahilde otururlarken İhsan'la karşılaşır ve İhsan'ı ilk kez gören Beste: -Ay yazık ya! diye tepkisini ifade eder. Bir başka sahnede Beste, Temmuz ve İhsan birlikte plaja giderler. Plajda bulunan diğer insanlar gelip geçerken İhsan'a üzülerek ve ona garipseyerek baktıkları sahneye yansır.

Resim 3. 2. Sahneye ait görsel.

3.2. “Benim Dünyam” Filminin Analizi

Resim 3. 3. Filmin Afişi (Kaynak: beyazperde.com)

Benim Dünyam filmi, 2013 yılında çekilmiş aynı yıl 25 Ekim tarihinde vizyona girmiştir Senaristliğini Uğraş Güneş ve Can Yücel'in yaptığı, yönetmen koltuğunda ise Uğur Yücel'in oturduğu; 2005 yılı Hint yapımlı "Black" isimli filmin Türk uyarlamasıdır. Filmin süresi 1 saat 40 dakikadır. Filmin başrollerinden Beren Saat'in canlandığı Ela karakteri, çocukluğunda geçirdiği bir hastalık nedeniyle görme ve işitme yetisini yitirmiş engelli bir karakterdir.

Ela, Büyükkada'da yaşam süren varlıklı bir ailenin kızıdır. Evde annesinin yanı sıra Ela'ya bakım verebilecek yardımcı ve hizmetliler vardır. Bebekliğinde geçirdiği bir hastalığın ardından Ela duyma ve görme yetisini kaybetmiştir. Sekiz yaşına kadar dış dünyayla uyumsuz bir hayat sürer. Sekiz yaşında yolları ablasını Ela'yla aynı sebepten kaybeden Mahir hocayla kesişir ve Ela'nın hayatı bu karşılaşma ile değişir. Mahir hoca sayesinde kendini ifade etmek, eğitimine devam etmek ve kendisini geliştirmek gibi fırsatlara sahip olabilmiş, üniversite eğitimini tamamlamıştır. Elâ'nın annesi engelli çocuğu için mücadele eden, fedakâr sevgi dolu bir karakterdir. Babası ise katı, rasyonel ve işine düşkün birisidir. Elâ'nın gelişimi ile ilgili olarak zaman zaman ümidini kesmekte Ela'yı evde bir yük ve tehlike olarak görmektedir. Baba karakterindeki Raif'in engelli kızı ile ilgili olumsuz tutumlar şu şekilde yansımıştır:

Bir sahnede Ela evde yangın çıkmasına neden olur. Babası Refik bunun üzerine: "Az kalsın hepimizi yakacaktı! Bu kız bir gün hepimizi öldürecek, Ela bu evde kaldığı sürece bize huzur yok! Bu evden gitmesi lazım" diyerek Ela'yı evden göndermek ister. Handan "hiçbir yere gitmeyecek" diyerek özel bir öğretmenle Ela'ya yardımcı olabileceği hususunda Refik'i ikna eder. Annesinin eğitim alması yönündeki çabaları karşısında baba "görmeyen ve işitmeyen bir çocuğa bir şey öğretmek için öğretmen değil, sihirbaz olmak lazım" diyerek Ela'yı akıl hastanesine yatırma fikrini ortaya atar. Handan'ın "ben yaşadığım sürece kimse benim kızımı bir yere gönderemez" şeklindeki kararlılığı, mücadelesi sayesinde, Elâ özel öğretmenin desteği ile kişisel gelişimi açısından olumlu ilerlemeler kaydeder.

Bir başka sahnede Mahir Hoca Ela'nın boynundaki çingırağı görür ve ne işe yaradığını sorar. Ailesi Ela'nın nerede olduğunu öğrenmek ve onu takip edebilmek için taktıklarını söyler. Öğrendiklerinden sonra Ela'ya dönerek:

-Demek sana bu evde hayvan muamelesi yapıyorlar, ha kızım? der. Ardından Ela'nın babasına döner: "Siz kızınızı hayvan gibi düşünürseniz başkalarından ne beklersiniz?" Ela'nın babası bu soruya "Onu insan yapmak sizin işiniz Mahir Bey" diyerek cevap verir. Konuşma ve işitme yetisi olmayan, gündelik yaşam pratiklerini kendi başına yapabilmesi için eğitimi oldukça zor olan engelli çocuk babası tarafından "insan" olarak görülmemektedir. Baba rolündeki Refik Elâ üniversite mezunu olduktan sonra "işte benim kızım" diyerek onunla gurur duyar. Yani babanın sevgisi şartlı bir sevgidir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarihsel süreçte yedinci sanat olarak algılanan sinemada engelliliğin temsili toplumun engellilik algısıyla paralellik göstermektedir. Engellilerin temsil edildiği filmlerde engelli karakterin acınası ve zavallı, şeytani, şiddetin nesnesi, süper engelli, gülünecek kişi, kendisinin düşmanı, günlük hayata katılım sağlayamayan ve yük olarak temsil edildikleri görülmektedir (Paftalı, 2013: 34-49). Bu çalışmada incelenen filmlerde engelli karakterlerin temsili acınası, gündelik yaşam pratiklerini yardım almadan yerine getiremeyen, fiziksel ve psikolojik şiddetin nesnesi temsil kalıbı içerisinde yansıtılmıştır.

Ailelerin engelli bireylerine karşı ilk tepkiler aile fertlerinin kişilik yapıları, inançları, eğitim düzeyleri, ekonomik düzeyleri vb. birçok değişkene göre farklılaşabilmektedir. Örneğin, dini inanç ve tutumları güçlü ailelerde engelli çocuğa sahip olma Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olarak kabul edilmektedir (Işıkhana, 2016: 38). Literatürde Ebeveynlerin tutumları aşama modeliyle açıklanmaktadır. Bu modele göre anne baba birinci aşamada şok, reddetme, acı çekme ve depresyon (Delitay, 2009: 20) yaşamakta, ikinci aşamada; suçluluk kızgınlık ve uyanma; üçüncü aşamada kabul ve uyum sürecine girmektedirler. Anne babanın her biri bu aşamaları farklı boyutlarıyla yaşayabilmekte, ailenin içinde

bulunduğu sosyal ekonomik ve kültürel duruma bağlı olarak engelli bireye karşı tutumu, kabullenışı ve hayata hazırlayışı farklı olabilmektedir.

Ülkemizde engelli bireylerin sorumluluğu bakım ve hizmetleri daha çok anneler üzerindedir. Engelli çocuğa sahip annelerin ev işlerinden ayrı olarak verdiği bakım hizmeti ve emeği her zaman duygusal emek içerir. Ev işleri dışardan ikame edilebilir ve bu anlamda ekonomik değeri ölçülebilir. Ancak duygusal emeğin ekonomik karşılığı yoktur (Özkaplan, 2009:17). Her iki filmde de engelli karakterlerin annesi sevgisi fedakârlığı ve korumacılığı ile kol kanat germekte fakat baba karakteri ya İhsan'ın babasında olduğu gibi oğlundan utanmakta ve onu aşağılayıcı sıfatlarla damgalamakta ya da Ela'nın babasında olduğu gibi kendileri için hayatlarını zorlaştırıcı bir yük olarak algılamakta, ancak kişisel gelişimini olumlu yönde ilerletip başarı elde ettikten sonra kabullenmektedir. Balıkcı (2019:43) yaptığı araştırmada babaların engelli çocuklarını red düzeyinin annelerin red düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Engelli bireye karşı sahip olunan tutum ve bakış açısı ailede başlamakta, ailenin bakış açısı toplumun ve çevresinin engelli bireye karşı sergilediği tutumlar ve bakış açısını etkileyip şekillendirmektedir.

Film incelemeleri de göstermektedir ki, toplumun engelli bireylere yönelik tutumları, engelli bireyler ve ailelerinin hayata, kendilerine olan bakış açısını da etkilemektedir. Bireylerin kendilerine verdikleri değer diğer insanların ona verdiği değer ile yakından ilişkilidir (Krech vd, 1983: 135). Toplum tarafından olduğu gibi kabul gören, sevildiğini hisseden yahut toplumda bir rol edinmesine izin verilen engelli karakterlerin davranışlarında, hayata bakışlarında geçmişe kıyasla daha olumlu sonuçlar görülmüş, engelli bireylerin engellerini kabullenmeleri toplumun onları kabullenmesiyle daha kolay bir hal almış dolayısıyla engelli bireyler için daha yaşanılabilir dünya mümkün olabilmiştir. Toplumda var olan engelli bireylerin eğitimde başarısız olacakları ve yetenezsiz oldukları düşüncesinin aksine engelli bireyler kendileri için imkân yaratıldığı, kendilerinin önemli olduğunu hissettirecek, destek olacak bir el dokunduğu zaman kendi yaşamlarını asgari yardımla sürdürebilecek düzeye gelebilmektedirler. İncelenen filmlerde, her iki filmin sonu engelli bireylerin annelerinin kanalize etmesiyle hayatlarına giren “bir başkası”nın desteğiyle kendileri ile ilgili algılarında olumlu değişimle sona ermiştir. Ela'nın Mahir Hoca sayesinde üniversite eğitimini tamamlayıp mezun olması, İhsan'ın Temmuz sayesinde intihar düşüncesinden vazgeçerek “Ben dünyanın kralyım” diye çığlık atması gibi.

Yapılan araştırmalar, dünyanın her yerinde engellilerin büyük çoğunluğunun toplumun yoksul kesimlerinden geldiğini ve yoksulluk içinde yaşadıklarını göstermektedir (Işıkhana, 200:29). İncelenen filmlerde engelli bireye sahip ailelerin sosyo-ekonomik koşullarının engelli bireyin başta eğitim ve sağlık olmak üzere kişisel gelişimine katkıda bulunacak her alanda fırsatlara erişimi konusunda hayati önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bu farklılık engelli bireylerin durumları açısından filmlere başka bir gözle bakmayı gerektirmekte ve seyircinin tahayyülünde soru işaretleri oluşturmaktadır. Örneğin Ela İhsan'ın ailesinde olsaydı bu kişisel gelişim ve başarıyı gösterebilir miydi? Veya tam tersi İhsan Ela'nın sahip olduğu imkanlara sahip olsaydı babası tarafından “ne hissedecek canım, öyle oturuyor işte” cümlesiyle özetlenebilen hayatı daha farklı olabilir miydi?

Sonuç olarak örneklemeden hareketle Türk sinemasının engelli birey ve ailesinin sinemada temsilinin toplumun bakış açısı ve egemen kültürel kodlar çerçevesinde sunulduğu, engelli bireylerin bakım ve hizmetinin de toplumda yerleşik tutum, düzen ve rol paylaşımını olduğu gibi yansıttığı bu konuda topluma olumlu mesaj verecek içerik üretmediği görülmektedir. Sinemanın engelli bireyin sorumluluğu ve bakımı ile ilgili olarak anne kadar babanın da sorumluluk üstleneceği, yerleşmiş kalıp yargıları dönüştürmeye yönelik olumlu rol modellerini izleyiciye sunması gerekmektedir. Sinema, ideolojilerin sürdürüldüğü ve topluma empoze edildiği araçlar olduğu kadar, hakim ideolojilerin yıkılması, bozulması ve yerlerine yeni ideolojilerin geçmesi potansiyeline de sahip (Kabadayı, 2004: 332) toplumun yaşam tarzının ve kültürünün biçimlenmesinde etkili bir kitle iletişim aracıdır. Bu bağlamda sinemanın toplumda yerleşik olumsuz tutum, davranış ve kodları dönüştürücü, olumlu rol model sunabilecek yapımlara ağırlık vermesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (2005). Türk Sineması Üzerine Yazılar. Ankara: Phoenix.
- Adanır, O. (2002). Sinemada Anlam ve Anlatım. İstanbul: Alfa Basım Yayım
- Akkaş, G., ve Coşkun, Y. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (10): 213-227. <http://kefad.ahievran.edu.tr/Kefad/ArchiveIssues/PDF/ec3724d2-ee54-e711-80ef-00224d68272d>, (11.05.2020)
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model ve Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. Ufku Ötesi Bilim Dergisi, 2(1):17-25. http://manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf,(03.02.2020)
- Balıkçı, M. (2019). Engellilik Bağlamında Ebeveyn Kabul/Reddi ve Sosyal Destek: Ebeveyn ve Çocuk Algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul.
- Berger, A. Arthur (2018). Medya Çözümleme Teknikleri (Çev.A.Aydoğdu, E.Öngün, N.Pembecioğlu, O. Aksu, U. Gündüz). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Çelik H., Ekşi, H., (2013). Söylem Analizi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27:99-117. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2114>,(Ocak, 2020)
- Çetin, A. (2017). Türk Sinemasında Yoksulluk Temsilleri, 1960-1975 Dönemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Delitay, H. (2009). Engelli Çocukların Annelerinin Çocuklarını Reddetme Davranışları.Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Engelli ve Yaşlı hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013). http://www.eyh.gov.tr/upload/Node/8137/files/bm_engellihaklarisozlesmesi.pdf
- Erkan, G. (2004). Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet uygulamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet. 15(2): 31-38, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800938>, (Mart 2020).
- Atayurt Fenge. Z.Z., Subaşıoğlu, F. (2019). Dünyada Ve Türkiye'de İşitme Engellilik: Zaman Çizelgesi. DTCF Dergisi. 59: 1188-1207. <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/6355/5762> (Mart,2020)
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. Güzel, C. (Editör). Özel, H. (Çeviren). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gönç Şavran T. (2012). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri(64-105) içinde. T. Gönç Şavran (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Işıkkhan V (2016). Engelli Sorunları. Engellilerle Sosyal Hizmet (24-47)içinde. Y. Genç (Ed.), Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını
- İlbuğa E U (2018) Yeşim Ustaoglu Sinemasında Kadın Karakterlerin Özgürlük Arayışları, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi 11, 292-320. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/504854> (Temmuz, 2020).
- Kabadayı, L. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve Film '90'lı Yıllarda ABD -İspanya-Hong Kong ve Türk Sinemasında Üretilen Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Olgusunun Feminist Yaklaşımla İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaymaz, K. (2015). Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi ve Aile İşlevlerinin İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Krech, D. Crutchfield, S. Ballachey E.L. (1983). Cemiyet İçinde Fert. Mümtaz Turhan (Çev).İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Koytak, N. (2001). Her Anne Bir Okul- Kadından Toplum Eğitim. İstanbul: Uçurtma Yayınları
- Nazlı, A. (2012). Öteki Beden: Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. Sosyoloji Dergisi. 27: 17-32. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593747>, (Mart,2020)
- Oliver, M., (1990) "The Individual and Social Models of Disability", <http://www.disabilityarchive.leeds.ac.uk/>, Erişim Tarihi: 05-07-2012
- Özden, Z. (2004). Film Eleştirisi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İş Erkek İş. Çalışma ve Toplum. 2,
- Öztürk S. R. (2000). Feminist Film Politikası: Mürebbiye Örneği, Kültür ve İletişim, 3, 51-70
- Paftalı, E. (2013). Yakın Zaman (1996-2013) Türk Sinemasında Engelliliğin Temsili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Pickering, M. J. (2004) "Qualitative Content Analysis", in: Lewis-Beck, M.; A. Bryman ve T.F. Liao. The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods. Sage Publications, 889-890.
- Ryan, M. ve Kellner, D. (2010). Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası. Özsayar, E. (Çeviren). İstanbul: AyrıntıYayımları.
- Sözen, E. (2014). Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. Ankara: BirleşikYayımları
- Van, Dijk, T. A. (2002). The İnterdisciplinary Study of News as Discourse. K. B. Jensen ve N. W.Jankowski (Ed.), A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research in. (108-120). Londra-New York: Routledge.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım-Doğru, S. S., Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 19: 543-553. file:///C:/Users/Asus/Downloads/432-866-1-SM.pdf, (Nisan, 2020).